

I. SES BİLGİSİ

Bir dilin güzel konuşulması, doğru olarak yazıya geçirilmesi, şüphesiz ses bilgisinin iyi bilinmesine bağlıdır; çünkü dil, seslerden meydana gelir.

Dilbilgisinin bölümlerinden olan ses bilgisi, dildeki sesleri, seslerin özelliklerini, birleşmelerini ve değişmelerini inceler. En küçük dil birliğinden cümleye kadar bütün şekillerin yapısında dilin ana malzemesi olan ses vardır. Ses, ciğerlerden gelen havanın ses yolunun herhangi bir noktasında boğumlanmasıyla meydana gelen ve kulakla algılanabilen titreşimlerdir. Sesler, ses organları aracılığıyla birtakım engellerden geçtikten ve olgunlaşıp kalıplaştıktan sonra meydana gelirler. Seslerin çıkarılmasında ciğerler, ses telleri, gırtlak, boğaz, geniz, dil, diş, dudak, damak ve ağız gibi ses organları rol oynarlar.

Ciğerlerden gelen havanın dil seslerine dönüştürüldüğü gırtlak, boğaz, ağız kanalı, geniz ve burun boşluğundan oluşan geçide ses yolu denir. Sesler oluşurken, ses yolunun değişik biçimler almasına boğumlanma, ses organlarının birbirine yaklaşması veya temas etmesi sonucunda ses yolunun daraldığı ya da kapandığı yere de boğumlanma noktası denir. Her sesin oluşması anındaki boğumlanma şekli ve boğumlanma bölgesi farklıdır.

Her dildeki ses sayısı değişik olabilir; ancak dilleri birbirinden ayıran sesler değil, onların meydana getirmiş oldukları şekillerdir. Sesler yan yana gelerek dil birliklerini meydana getirirler. Seslerin yazıdaki karşılığına da harf denir. Bir dildeki seslerden bahsederken a, b, c, harfi demek yerine, a, b, c, sesi demek daha doğrudur; çünkü bir sesin değişik dillerdeki yazılış şekli farklı olabilir; ancak ses bir tanedir.

Bir dildeki sesleri karşılayan işaretlerin belirli bir sırada meydana getirdiği harfler topluluğuna alfabe denir. Bir ulusa ait kullanılan harflerin bütünü o milletin millî alfabesini meydana getirir. Bugün kullandığımız alfabe 1 Kasım 1928’de kabul edilen ve yirmi dokuz harften oluşan Latin asıllı Türk alfabesidir.

Alfabemizde bulunan harflerin **sekizi ünlü** (a, e, ı, i, o, ö, u, ü), **yirmi biri** (b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z) **ünsüzdür**.

1. Ünlüler

Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda herhangi bir engelle karşılaşmadan çıkan sese **ünlü** denir. Yani ünlü sesler, çıkışları sırasında hiçbir engelle karşılaşmadan çıkan seslerdir. Türkçede sekiz tane ünlü vardır. Bunlar: a, e, ı, i, o, ö, u, ü.

	DÜZ		YUVARLAK	
KALIN	a	ı	o	u
İNCE	e	i	ö	ü

2. Ünsüzler

Ses yolunun bir noktada daralması veya kapanmasıyla yahut ses organlarında bir engelleme sonucunda çıkarılan seslerdir. Dilimizde yirmi bir ünsüz ses vardır. Bunlar: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z

Ünsüzler ses tellerinin titreşime uğrayıp uğramamasına göre iki gruba ayrılır:

a. Yumuşak (tonlu) ünsüzler: b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z

b. Sert (tonsuz) ünsüzler: ç, f, h, k, p, s, ş, t

Türkçe Sözcüklerde Vurgu ve Tonlama

Vurgu

Konuşma veya okuma esnasında, bir hece veya sözcüğü diğerlerinden daha kuvvetli bir ses tonuyla, daha baskıyla söylemeye **vurgu** denir.

Vurguların kuvveti çeşitli dillerde birbirinden farklıdır. Türkçe hafif vurgulu bir dil olduğundan, vurgulu ve vurgusuz heceler arasında fazla bir fark yoktur.

Türkçede vurgu genellikle son hecede olur.

Sözcük vurgusu

Sözcük içindeki bir hecenin diğerlerinden daha kuvvetli söylenmesine sözcük vurgusu denir. Türkçe sözcüklerde vurgu genellikle son hecededir. Ancak farklı durumlara da rastlanmaktadır.

Bir kısım akrabalık bildiren isimlerde vurgu ilk hecededir:

anne   **teyze**   **yenge**   **hala**

Zarf olarak kullanılan sözcüklerde vurgu başta bulunur:

ansızın   **hemen**   **şöyle**   **yarın**

Ünlemlerde vurgu ilk hece üzerindedir:

Canım!   **Sakın!**   **Arkadaş!**   **Aferin!**

Yer adlarında vurgu genellikle ilk hecededir:

Ankara   **Aydın**   **Samsun**   **Söğüt**

Türkiye   **Konya**   **Gölcük**   **Kartal**

Ancak kimi çok heceli (ikiden fazla) yer adlarında vurgu ikinci hece üzerindedir:

Antalya   **Bostancı**   **Bandırma**   **İstanbul**

Edirne   **Amasya**   **Çatalca**   **Doğancılar**

Sonu “-stan” ekiyle biten yer adlarında vurgu sondadır:

Türkistan	Kazakistan	Kazakistan	Özbekistan
Yunanistan	Tataristan	Türkmenistan	Bulgaristan
Pekiştirmeli sıfatlarda vurgu, pekiştirme hecesi üzerindedir:			
masmavi	mosmor	kapkara	upuzun
yapayalnız	yemyeşil	bembeyaz	koskoca

Sözcük kök ve gövdelerinde sonda veya başta bulunan vurgular, sözcüklerin çekim ekleri almış şekillerinde değişebilir.

Kök halindeki sözcüklerde vurgu başta veya sonda iken, yapım veya çekim eklerinin getirildiği durumlarda vurgu, bu eklerle doğru kayar. Ancak, kökteki vurgu sözcüğün son hecesinde değilse, bu ekler vurguyu üzerlerine çekerler.

gözlük	gözlükçü	
çiçek	çiçekçi	çiçekler

İyelik ekleri vurguyu üzerine çekerler:

evim	odam	atın
------	------	------

Soru ekleri vurguyu kendinden önceki heceye aktarırlar:

Gördün mü? Duydun mu?

Okudunuz mu? Gençler mi?

Vasıta eki -n ve -le, -la vurgusuz eklerdir:

kışın yazın annemle

Birleşik kelimelerde vurgu çoğu kez belirten üzerindedir.

sonbahar hanımefendi insanoğlu

gözyaşı ilkbahar

İsim ve sıfat tamlamalarında vurgu genellikle birinci sözcük üzerindedir:

gelecek hafta çirkin olay adım başı

İkilemelerde Vurgu

İkilemeler, aynı sözcüğün tekrarlanması veya anlamları birbirine yakın ya da karşıt olan, yahut da sesleri birbirini andıran sözcüklerin yan yana gelmesiyle oluşurlar. İkilemeler cümlede isim, sıfat, ve zarf olarak görev yaparlar. İkilemeler daima ayrı yazılırlar ve vurgu birinci sözcüktedir.

cıvıl cıvıl	zar zor	çoluk çocuk
derli toplu	azar azar	fıkır fıkır

Cümle Vurgusu

Cümlelerde özellikle belirtilmek istenen bir öge ya da sözcüğün diğer sözcüklere göre daha baskılı söylenmesine **cümle vurgusu** denir. Cümlelerde özellikle belirtilmek istenen bir öge ya da sözcük yoksa, vurgu genellikle yüklem üzerinde olur. Ancak cümle vurgusu, anlama göre cümle unsurlarından herhangi biri üzerinde olabilir. Bu durumda cümlenin anlamca ağırlık noktası o sözcük

üzerinde yoğunlaşır.

Buradan dün **ayrıldılar**.

Yarın evimde ders çalışmayı **düşünüyorum**.

Cümlede bir öge ya da sözcüğe anlamca dikkat çekilmek isteniyorsa, ya sözcüklerin yerleri değiştirilerek yükleme yaklaştırılır ya da sözcüklerin yerleri değiştirilmeden vurgulu söylenir.

Fatih Sultan Mehmet, Mayıs 1453'te gemileri karadan yürüterek **İstanbul'u** fethetti.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u Mayıs 1453'te **gemileri karadan yürüterek** fethetti.

İstanbul'u, gemileri karadan yürüterek Mayıs 1453'te **Fatih Sultan Mehmet** fethetti.

Tonlama

Konuşurken ses titreşimleri hep aynı olmaz. Titreşimlerin yükselip alçalmasından seste bir perdelenme meydana gelir. Perde, ses tellerinin bir saniyedeki titreşim sayısıdır.

Konuşma sırasında, ses titreşimlerinin yükselip alçalmalarından ve ritimdeki değişikliklerden kaynaklanan perdeleme ve dalgalanmaya **ton** denir. Başka bir ifadeyle ton, ses oluşurken titreşim sayısının azalıp çoğalmasındır.

Tonlama, cümle içinde ses yüksekliğini değiştirerek anlatıma düşünce, duygu, durgunluk, sertlik, yumuşaklık gibi anlam ayrıntıları yüklenmesi olayıdır. Cümlelerin söylenişinde tonlama, sesin yükselip alçalması veya alçalıp yükselmesi şeklinde gerçekleşir.

Soru sözcüğü kullanılmadan yalnızca yükselen bir ses tonuyla soru sorulması gibi:

Adınız?

Soyadınız?

Sınıfınız?

Bir konuşma sırasında sözcükler seslendirilirken, sözcükleri kapsayan ton değişimleri, yani ses perdelerindeki iniş ve çıkışlar sözün ezgisini oluşturur. Sözün ezgisi, konuşmacıya, konuşulan ortama, dinleyicilerin durumuna ve seviyesine göre değişebilir. Bu yüzden belli kuralları yoktur. Ancak sözü tonlandırırken, cümlede hangi ses tonlarının verileceğini, önemli sözcüklerin nasıl bir ses tonuyla okunacağını da bilmek gerekir.

Vurgu ve tonlamayı yerli yerinde kullanmak için yapılması gereken, önceden bir metin üzerinde çalışmaktır. Konuyla ilgili olarak aşağıya bazı metinler alınmıştır:

UYGULAMA

TAHİR İLE ZÜHRE MESELESİ

Tahir olmak da ayıp değil Zühre olmak da
hatta sevda yüzünden
ölmek de ayıp değil,
bütün iş Tahirle Zühre olabilmekte
yani yürekte.
Meselâ bir barikatta dövüşerek
meselâ kuzey
kutbunu keşfe giderken
meselâ denerken damarlarında bir serumu
ölmek ayıp olur mu?

Tahir olmak da ayıp değil Zühre olmak da
hattâ sevda yüzünden ölmek de ayıp değil.

Seversin dünyayı doludizgin
ama o bunun farkında değildir
ayrılmak istemezsin dünyadan
ama o senden ayrılacak
yani sen elmayı seviyorsun diye
elmanın da seni sevmesi şart mı?
Yani Tahir'i Zühre sevmeseydi artık
yahut hiç sevmeseydi
Tahir ne kaybederdi Tahirliğinden?

Tahir olmak da ayıp değil Zühre olmak da
hatta sevda yüzünden ölmek de ayıp değil.

Nazım Hikmet

ANNEME AÇIK MEKTUP

Sevgili Anneciğim,
Ne garip; yeni yeni fark ediyorum ki,
çocukları anne olunca çocuklaşıyor anneler...
Ve insan, zamanın nasıl insafsız
bir öğütücü olduğunu bu rol değişiminde anlıyor.
Eminim karnındaki ilk tekmemden, hatta doktorların
‘Bundan sonra ağır kaldırmak yok’ müjdesinden
beridir iki kişilik yaşıyorsun yaşamı...

Doğum odasında bir küçük el saçlarına tutununca
değişti her şey ve o el, o saçtan hiç eksik olmasın istedin.
Kim bilir kaç geceyi karyola başuçlarında derin
iç çekişler dinleyip hüzünlenecek uykusuz geçirdin,
kaç emzirme seansında bitkin uyuyakaldın.
O gün bugündür hayatı, bir toprakla çiçeği kadar
ortak üretiyor, tüketiyoruz.
Yol boyu, kusurlarını hiç görmedik birbirimizin,
yeteneklerimizi abarttık karşılıklı; toz
kondurmadık üzerimize, kol kanat gerdik...
Ben dünyanın en iyi evladiydım, sense; tarihin
en iyi annesi... Her çığlıkta
başucumda biteceğini bilmenin güveniyle büyüdüm.
Her derdimde benden çok dertleneceğini bilmenin
o bencil alışkanlığıyla ayakta kaldım.
Sevginle donandım...
Ama sonra birden o korkunç çark devreye girdi
ve yaşamın acımasız kuralı işledi;
Büyüdüm... Senin kollarında ‘sen’den habersiz,
bambaşka bir ‘ben’ çıktı ortaya. Bazen o eski ‘ben’e
hiç benzemeyen bir ‘ben’..; çünkü fark ettim ki,
anlattığın masalların yaşamda karşılığı yokmuş.
Kızlar bir prens umuduyla kurbağaları öpedursun,
ben her yalanda burnumu yokladım.
Şaşırdım. Bostandaki lahanaların,
ısırlmış lahanaların ve benzeri pastoral ninnilerin
modasının geçtiğini gördüm sokakta...
Söyleyemedim sana...
‘Yaşamın değiştiğini, eski tecrübelerin artık
eskisi kadar geçerli olmadığını’ anlatan kitapları
salonun ortasında açık bıraktım, açıp okuyasın diye...
Her kuşağın o vazgeçilmez ikilemi depreşti yeniden;
‘Devir de amma değişti’ diye yakınırken sen;
ben ilginle boğulduğumdan dertlendim.
Bir yerim yaralandığında ‘Anam görürse

ne kadar üzülr' diye gizlemeye çalışmak
küçük bir çocuk için nasıl bir yükür bilir misin?
Acından çok onda yaratacağın acı, acıtır canını...
Oysa ne çok acılar paylaştık seninle...
Ve ne çok sevinçler yaşadık beraber...
Nasıl dar günlerde yardıma koşup,
kaç şenliğine ortak olduk birbirimizin?
...Lakin artık kafesten uçma vaktiydi.
'Danaların girdiği bostan'da ayakta kalabilmenin yolu,
tek başına kanat çırpmayı öğrenmekten geçiyordu.
Yargıladık birbirimizi bir dönem...Sorguladık...
...Sen bana eş dost çocuklarını örnek gösterdikçe,
ben seni eş dost ebeveynleriyle kıyaslar oldum.
Sen her sohbe 'Bizim çocukluğumuzda...'
diye başladıkça ben, değişen
takvim yapraklarını koydum önüne...
Nasıl da zalim bir çark bu değil mi?
Doğuyor, doğuruyor ve günün birinde
yuvadan ucağını bile bile
koca bir ömrü karşılıksız veriyorsun...
Ve hayat birden ıssız bir adaya dönüşüveriyor.
Sonrası kâh bir kapı zili beklentisi,
kâh bir mektup, kâh bir telefon sesi...
Gizliden gizliye özlenen bir torun müjdesi...
Fotoğraflar sarardıkça solan bir yaşam ve uzaklaştıkça
yakınlaştığımız bir mazinin geri dönmez anıları...
Yazılarla konuştuk öyle zamanlarda...Bakışlarla anlaştık.
Ağlaştık birbirimizden gizleyerek acılarımızı...
Bir mimikle özleştik, bir gülüşle kavuştuk.
Ben büyürken seni de büyüttüm.
Şimdi çok daha iyi anlıyoruz birbirimizi...
Çünkü küçücük bir el saçlarını kavırıyor geceleri...
Karyola başlarında uykusuz geceler geçiriyorum.
Pastoral ninnilerle büyütüyoruz oğlumu;
yalancı çocukların burunları uzuyor masallarda,
öpülen kurbağalar prens oluyor.
...Ve yaşamın değiştiğini, eski tecrübelerin
geçersizleştini anlatan kitapları
kaldırıyoruz salondan gizli gizli...
O korkunç çark, acımasız bir hızla dönmeye
devam ediyor. Zaman, öğütüyor kuşakları...
İnsan ancak mahrum kalınca anlıyor
sevginin değerini...
Bense sevginden mahrum kalmaya
fazla dayanamayacağımı biliyorum.
O yüzden bu Anneler Günü'nde

sana upuzun bir ömür diliyorum.
Hem biliyor musun?
'SENİ ÇOK SEVİYORUM' .....

Can Dündar

BÖYLE BİR SEVMEK (NE KADINLAR SEVDİM)

Ne kadınlar sevdim zaten yoktular
Yağmur giyerlerdi sonbaharla bir
Azıcık okşasam sanki  ocuktular
Bir akşam korkudan gözleri sislenir.

Ne kadınlar gördüm zaten yoktular
Böyle bir sevmek görülmemiştir
Hayır sanmayın ki beni unuttular
Hala arasıra mektupları gelir
Gerçek değıldiler birer umuttular
Eski bir şarkı belki bir şiir

Ne kadınlar sevdim zaten yoktular
Böyle bir sevmek görülmemiştir
Yalnızlıklarımda elimden tuttular
Uzak fısıltıları içimi  rpertir
Sanki gökyüzünde bir buluttular
Nereye kayboldular şimdi kimbilir
Ne kadınlar sevdim zaten yoktular
Böyle bir sevmek görülmemiştir.

Attil  İlhan

   D L

En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde
Ana avrat dümdüz gideceksin
En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde düşünüp rüya göreceksin
En azından üç dil
Birisi ana dilin
Elin ayağın kadar senin
Ana sütü gibi tatlı
Ana sütü gibi bedava
Nenniler, masallar, k f rl r de caba

Ötekiler yedi kat yabancı
Her kelime arslan ağzında
Her kelimeyi bir bir dişinle tırnağınla
Kök sökercesine söküp çıkartacaksın
Her kelimedede bir tuğla boyu yükselecek
Her kelimedede bir kat daha artacaksın
En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde
Canımın içi demesini
Canım ağzıma geldi demesini
Kırmızı gülün alı var demesini
Nerden ince ise ordan kopsun demesini
Atın ölümü arpadan olsun demesini
Keçiyi yardan uçuran bir tutam ottur demesini
İnsanın insanı sömürmesi
Rezilliğin dik alası demesini
Ne demesi be
Gümbür gümbür gümbürdemesini becereceksin
En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde
Ana avrat dümdüz gideceksin
En azından üç dil
Çünkü sen ne tarih ne coğrafya
Ne şu ne busun
Oğlum Mernuş
Sen otobüsü kaçırmış bir milletin çocuğusun
Bedri Rahmi Eyüboğlu